

AZERBAYCAN'DA KAMU YÖNETİMİ VE YEREL YÖNETİMLER:

YAPISAL, İŞLEVSEL VE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Bekir PARLAK¹

Öz

Azerbaycan coğrafi olarak Ön Asya'da, diğer bir deyimle Batı Asya'da Hazar Denizi'nin batısında yer alan, kimi kriterlere göre düzenlenen haritalarda siyasi coğrafyada Avrupa sınırlarına dahil edilen bir Güney Kafkasya ülkesidir. Devlet 1991'de bağımsızlığını kazanmış ve müstakil bağımsız bir devlet olarak BM üyesi olmuş, dünya siyaset sahnesine çıkmıştır. Azerbaycan devleti, hızlı bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci yaşayan genç bir devlettir. Azerbaycan devlet rejimini ve buna paralel olarak kamu yönetimi sistemini oluşturmaya devam etmektedir. Reformlar ardı ardına gelmekte ve toplumsal beklentileri karşılamak ve çağın gelişmelerine ayak uydurmak için bir dizi düzenleme yapılmaktadır. Bağımsızlıktan sonra 1995 tarihli Azerbaycan Anayasası çerçevesinde oluşturulan kamu yönetimi, gerek hukuki norm, gerekse uygulama yönüyle merkeziyetçi bir yapı sergilemektedir. Kamu yönetimi içinde oluşturulan tek yerel yönetim ise belediyelerdir. Çalışma, anlatılan bağlam kapsamında Azerbaycan devletinin kamu yönetimi ve yerel yönetim sistemlerini karşılaştırırken, bir yandan da demokratik ve pratik yönlerden eksiklik ve aksaklıkları da ele almaktadır. Bu çalışmanın bir diğer eğildiği konu da Azerbaycan ve Türkiye kamu yönetimleri ve yerel yönetimlerini kıyaslamaktır. Çalışma ana çerçeve olarak Azerbaycan'ın yürüttüğü kamu yönetimi reformları ve yeni Anayasa çerçevesinde kurulan idari yapının tanıtılması, etkinliğinin anlatılması ve bu sistem ve yapıların eleştirisi üzerine kurgulanmıştır. Amaç, Azerbaycan'ın yönetim sistemini bilimsel açıdan analiz ederek, kıyaslamalı bir şekilde ortaya somut neticeler koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Siyasi Yapısı, 1995 Anayasası, Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler, Azerbaycan ve Türkiye Karşılaştırması

1 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
e-mail: bepar@uludag.edu.tr

Public Administration and Local Governments in Azerbaijan: Structural, Functional and Comparative Analysis

Abstract

Azerbaijan is a South Caucasus country that is geographically in Asia Minor, in other words in the western part of the Asia, which is located in the west of the Hazar sea, and included in the borders of Europe in political geography maps organized according to some criteria.

The state gained its independence in 1991 and became a member of the UN as an independent state, and ranked among the other countries. The Azerbaijani state is a young state that has experienced a rapid economic and social development process. Azerbaijan continues to develop the state system and correspondingly the public administration system. Reforms are in successive and a series of regulations are in place to meet social expectations and keep up with the developments in the era. After the independence, the public administration established in the framework of the 1995 Azerbaijan Constitution shows a centralized structure both in terms of legal norm and implementation. The only local government created within the public administration is the municipalities. While the study compares the public administration and local government systems of the Azerbaijani state in the context described, it also addresses deficiencies and malfunctions in democratic and practical aspects. Another issues this study bent on that the comparison of the local governments and public administrations between Turkey and Azerbaijan. The study is based on the public administration reforms carried out by Azerbaijan as a main framework and the introduction of the administrative structure established within the framework of the new Constitution. The aim is to analyze the administrative system of Azerbaijan from a scientific point of view and to put concrete results in a comparative manner.

Keywords: Azerbaijan, Political Building, 1995 Constitution, Public Administration, Local Authorities, Azerbaijan and Turkey Comparison.

Azerbaycan'nın Ülke Tanıtımı

Azerbaycan Ülke Konumu ve Coğrafyası

Azerbaycan, Hazar Denizi'ne kıyısı olan ve dünyada mevcut 11 iklim türünün 9'unun temel özelliklerini taşıyan bir ülkedir. Azerbaycan aynı zamanda 86.100/km²'lik yüzölçümüyle dünyanın en küçük coğrafyasına sahip ülkeleri arasındadır. Batısında 996 km ile Ermenistan, güney batısında Nahçıvan Muhtar Vilayeti sayesinde 17 km ile Türkiye, kuzey batısında 428 km ile Gürcistan, güneyinde 689 km ile İran ve kuzeyinde 338 km ile Rusya Federasyonu ile komşudur. Toplam kara sınırı 2468 km. olup, Hazar Denizi'ne olan kıyı uzunluğu ise 713 km.'dir. Ülkenin coğrafi konumuna bakılacak olursa; Güney Batı Asya'da yer alan Azerbaycan üç coğrafi havza içinde yer almaktadır. Orta yükseklikte bir ülke olan Azerbaycan'ın ortalama yüksekliği 657 m.dir. Ülkelerin en yüksek dağları olan Bazar Düzü ve Tufandağ'ın zirveleri 4197-4489 metreye ulaşmaktadır. Bu ülkenin kuzeyi oldukça dağlık bir bölgedir. Kuzey Kafkasya Sıradağları ile çevrilidir. Ermeni işgali altındaki Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin bulunduğu yöre oldukça yüksek ova ve platolardan oluşmaktadır. Kuzeyde yer alan oldukça derin vadilerle yarılmış olan Kafkas sıradağlarının yükseltisi yer yer 4000 m.yi geçer. Ülke sınırları içerisindeki en yüksek noktası, 4485 metreye ulaşan Bazardüzü'dür. 4000 m.nin üzerinde yükseltiye sahip olan Bazardüzü, Bazaryurd ve Tufan Dağları'nda, kalıcı kar (toktoğan kar) sınırının üzerinde, buzullar vardır. Söz konusu bu buzullardan Tihisar buzulu Bazardüzü dağlarında yer alır ve 1100 m uzunluğunda, 100 ile 200 m. genişliğinde olup, kapladığı alan 3,5 km.yi bulur. Kafkas Dağları, güneydoğuya doğru gidildikçe yükseltisi azalır. Azerbaycan'nın Güneydoğusunda ise Küçük Kafkas Dağları uzanır. Bu kısım Şah dağ, Murat Dağı ve Zangezur Dağları ile Karabağ Platosu'ndan oluşur. Güneyde, Taliş dağları (Kuyum Yurkvay tepesi, 2477 m.) uzanır. Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde 100 km uzanan bu dağlar üzerinde, sürekli akarsular yanında, çok sayıda kuru vadiler de yer almaktadır. Ülkenin batı ve güney bölgeleri kısmen daha düzlüktür. Azerbaycan'ın doğu ve orta bölümlerinde, subtropikal iklim şartları görülür. Ülkede kurak ve yarı kurak step iklimi görülür. Kışlar ılık ve yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. Ancak gölün havayı yumuşatıcı etkisinden dolayı Hazar kıyıları kışın oldukça ılık, yazın da nispeten serin geçer. Ülke topraklarının yaklaşık %57,6'sı tarıma elverişli olup, bunun %22,8'inde tarım yapılabilen ve orman arazisi de tüm coğrafyanın %11,3'ünü kapsamaktadır. Azerbaycan'ın siyasi haritası Resim: 1'de, fiziki haritası Resim: 2'de gösterilmektedir.

Resim 1.

Azerbaycan Siyasi Haritası

Kaynak: www.maps.com

Resim 2

Azerbaycan Fiziki Haritası

Kaynak: <http://lib.aliyev-heritage.org/tk/4910690.html>

Azerbaycan'ın Demografyası

Azerbaycan'ın nüfusu 10 milyona yaklaşmaktadır. Buna karşın nüfus yoğunluğu (116 kişi/km²) komşu ülkelere göre nispeten düşüktür. Ülke nüfusunun %54, 6'sı kentlerde yaşar. Kırsal alanda ise nüfusun %45,4'lük bir bölümü bulunmaktadır. Ülkenin en büyük kentsel yerleşim merkezi Başkenti Bakü'dür. Nüfusu 2, 374, 000 olan Bakü havzasında nüfusunun %25'e yakın kısmı yaşar. Bakü'den sonra en çok nüfuslu kentler, Gence (821,700), Sumgait (298,000), Mingaçaur (100,775), Khirdalar (92.000), Şrivan (85,00), Nahçıvan (64,754)'dir. Etnik yapı açısından Azerbaycan Sovyetler Dönemi nüfus ve etnik yerleştirme politikasının derin izlerini taşır. Nüfusun büyük çoğunluğu (%91,6) Azerbaycan Türkü'dür. Geriye kalan dilimi ise Lezgiler (%2), Ermeniler (%1,3), Talişler (%1,3), Ruslar (%1) ve diğer etnik yöresel unsurlar oluşturur. Azerbaycan'da kentsel nüfus artması ve bu artışın kırsal nüfus artış hızının çok üstünde olması nedeniyle, kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı da sürekli artmıştır. Ülkede %92,5 oranında Azerice konuşulmakta; %1,4 Rusça ve %1,4 Ermenice ve diğer etnik diller konuşulmaktadır. Nüfusun dinsel yapısına bakıldığında ise, büyük bir çoğunluğun Müslüman olduğu (%96,8) görülür. Müslümanlıktan başka ülkede %3 Rus Ortodoks ve %0,2 Ermeni Ortodoks vatandaşlar yer almaktadır. Ülke genelinde ortalama yıllık doğum oranı %0,16; ortalama yıllık ölüm oranı ise %0,07'dir. Ortalama yaşam süresi ise erkekler için 69,19 kadınlar için 75,54 yıldır. Ülkede 0-14 yaş grubunun oranı %24,6, 15-64 yaş grubu %68,6 ve 65 yaş üstü ise %6,8'dir. Nüfusun neredeyse tamamı okuma yazma bilmektedir (%99).

Azerbaycan Tarihine Genel Bir Bakış

Azerbaycan, tarih boyunca hareketliliğini koruyan Kafkasya topraklarının kadim mirasçılarından. "Tek millet altı devlet" söyleminin Orta Kafkasya'daki temsilcisi ve kardeş ülkelerimizden birisidir. 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Azerbaycan bilinen tarihinin başladığı M.Ö 600 yılından bugüne savaşlara, iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. İslamiyet'le Hz. Ömer döneminde tanışmış; Emeviler tarafından fetihlerde üs olarak kullanılarak Moğol istilasına; Bizanslılar ile Sasanilerin, Akkoyunlular ile Karakoyunluların, Osmanlılar ile Safevilerin savaşlarına; 17. yüzyılda ise Osmanlı Devleti, İran ve Rusya arasındaki nüfuz mücadelesine tanıklık etmiştir. Rusya'nın 18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda hız kazanan sömürgecilik faaliyetlerinden nasibini alan ülke,

1917'deki Bolşevik devriminden sonra Bolşeviklerin self-determinasyon hakkını desteklemesi sonucunda Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti adıyla tarih sahnesinde yerini almıştır. Ancak Azerbaycan, Bolşeviklerin verdikleri sözü unutarak 1920'de ülkeyi işgaliyle SSCB'nin bir parçası haline gelmiştir.

Azerbaycan'ın adı konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bölgeyi (M.Ö. 323) yöneten komutanlarından Atropates'ten geldiği söylendiği gibi "Od" anlamındaki azer sözcüklerinden geldiği de belirtilmektedir. Ancak, bu yer adının etimolojisi yapılırken, bu bölgede egemenlik Süren Kasar (Hazar) Türkleri'nin ismi de göz önüne alınmalıdır ve kaynaklara göre gerçek payı da büyüktür. Türklerin Azerbaycan'a gelişleri tahminini ve M.Ö. Saka-İskit döneminde başladığı savunulmaktadır. M.S. 395 te Hun Türkleri Balkanlar'a inerken bir kısmının Kafkaslar yoluyla Anadolu'ya ve Azerbaycan'a sarktıkları bilinmektedir. Selçuklu Türkleri'nin Azerbaycan'da görülmeleri ise 1015-1021 yılları arasındadır. Sultan Alparslan zamanında Azerbaycan'da Türkmenler sayesinde Azerbaycan'ın Türkleşmesi kolay gerçekleşmiştir. Azerbaycan daha sonra İlhanlılar'ın egemenliğine girmiş ve bir süre Altınordu Devleti'nin hakimiyetinde kalmış; Akkoyunlu ve Karakoyunlular döneminde Türknüfusu bakımından en yoğun dönemini yaşamıştır. Daha sonra Azerbaycan'da Safeviler, Afşar ve Kaçarlar hüküm sürmüşlerdir. Safeviler, Afşarlar ve Kaçarlar'ın yanı sıra Şeki, Gence, Bakü, Derbent, Kuba, Nahcivan, Revan, Tebriz, Urmiye, Erdil gibi bazı bölgesel Hanlıkların iktidarları da görülmektedir. 18. yüzyıldan itibaren bölge Rus nüfuzu etkisi altına girmiştir. Azerbaycan toprakları yüzyılın sonuna doğru Rusların egemenliğine girdikten sonra Erivan'a ve Karabağ'a Ermeni'ler yerleştirilmeye başlanılmıştır. 19. ve 20. yüzyılların başında Azerbaycan'da Rus egemenliği yerini birleşik bir yönetime bırakmış Ekim Devrimi'ni müteakip, Orta Asya Bölgesi'nde Sovyet etkisi yayıldıkça Azerbaycan Türkleri, 1918 - 1920'de Kafkasya Kurultayı'nı toplamış ve 28 Mayıs 1918'de de ulusal Azerbaycan Devleti'ni kurmuşlardır. Bu devlet Orta Doğu'da ilk özerk cumhuriyet olmuştur. Ancak 1920'de Kafkasya ötesi Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği'ne katılmak zorunda kalmıştır. 30 Eylül 1991'de SSCB çöküşüyle bağımsızlığını yeniden ilan etmiştir. Uzun süren komünizm döneminin ardından 1991'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye'dir. Fakat bağımsızlığa kavuşmanın coşkusunu yaşayan genç cumhuriyet, pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşadığı bir başka siyasal sorun Ermenistan ile arasındaki Karabağ sorunuydu. Uzun bir tarihi geçmişe dayanan ve Ermenistan'ın Karabağ'ın dağlık kesimi üzerindeki hak

iddiasına dayanan sorunun 1991'de iki ülkenin bağımsızlığını ilan etmesi ile savaşa dönüşmesi; on binlerce Azeri'nin katledilmesi ve çoğunluğu Azerbaycan sınırları dahilinde olmak üzere bir milyon civarında Azeri'nin yerinden edilmesine yol açmıştır. İki ülke arasında 1994'te ateşkes ilan edilmiş; ancak Karabağ, Ermeni işgali altında kalmıştır. Oğan'ın da belirttiği gibi, Azerbaycan yirminci yüzyılda bugünkü bağımsızlığından önce bağımsızlığı tatmış bir ülkedir. 1918-20'li yıllarda kuzeyi, 1945-46'lı yıllarda bağımsızlık görmüştür.

Azerbaycan Devletinin Siyasal Yapısı ve Anayasa

Azerbaycan'da Devletin Siyasal Rejimi ve Karakteristikleri

Anayasal bir Cumhuriyet rejimiyle yönetilen bir ülke olan Azerbaycan Devleti, Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle başlayan bağımsızlık sürecinde yeniden yapılanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti kısa zamanda Sovyet kültürünün etkisinden ülke yönetim anlayışını kurtarmış; çağdaş, modern ve tam bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin niteliği çağdaş ve modern demokratik devlet ilkelerine bağlı batı tipi, çoğulcu ve katılımcı, aynı zamanda tam bağımsız devlet anlayışı paralelinde oluşturulmuştur.

Bu amaçla devlet, insan hakları temeline dayanan, demokratik değerlere bağlı, devleti ve milletiyle birlikte bölünemez, laik, sosyal bir hukuk devleti üzerine kurulmuştur.

Azerbaycan topraklarında yaşayan ve vatandaşlık almış herkes Azeri olarak tanımlanmıştır. Bütün Azerbaycan vatandaşları anayasa ve yasaların önünde dil, din ve ırk gözetmeksizin eşit haklara sahiptir. Ulusal marşı toplumun birliğini ve bağımsızlık duygularını ifade eden "*Azerbaycan Respublikasının Dövlət Himni*"dir. Azerbaycan devlet geleneği bu anlayışlardan güç alan eşitlik, bağımsızlık ve refah ilkesine göre halkın halk için yine halk tarafından yönetilmesi çerçevesinde egemenlik anlayışını düzenlemiştir. Azerbaycan siyasal geleneği içinde devletin bütünlüğü ve birliği ilkesi önemli bir yer taşımakta ve bu anlayış devletin mutlak üstünlüğü ile desteklenmektedir. Ulus devlet geleneğinin bölgesindeki diğer uluslarla kıyaslandığında daha erken bir aşamada gerçekleşmiş olması cumhuriyet kültürüne doğrudan yansımıştır.

Devletin mutlak üstünlüğü siyasal rejimin işleyişine kamu hukuku ile sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde vücut bulmuş, sosyo-ekonomik politikaların yürütülmesinde "merkeziyetçilik" ve "yerelcilik" anlayışı ifade edilmiştir.

Azerbaycan Anayasasının Kısaca İncelenmesi

1991 yılında başlayan bağımsızlık sürecinden ayrı gelişme göstermeyen Azerbaycan Anayasası 1991 Bağımsızlık Akdi'ne atıf yapılarak 12 Kasım 1995 yılında Kurucu Meclis tarafından oluşturulmuş; 24 Ağustos 2002 Referandumu ile bazı değişikliklere uğramıştır. Anayasanın en belirgin özelliği Sovyet Dönemi ağır politik baskı ve kendini ifade edememenin verdiği temel sorunların giderilmeye çalışılmasıdır. Anayasanın geneline bakıldığında bu yaklaşım hemen hemen her maddede gözlemlenebilir. Nitekim Soğuk Savaş Dönemi içinde Azerbaycan ağır Sovyet baskısına maruz kalmış, vatandaşların temel hak ve hürriyetleri kısıtlanarak korku ve endişe içinde haksız uygulamalarla karşılaşmıştır. İşte bu nedenle bugünkü Azerbaycan Anayasası her şeyden önce temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve ifade özgürlüğünün sağlanması alanında yoğun düzenleme ihtiyacı hissetmiştir. Bu yönüyle Azerbaycan Anayasası'nın kazıüstik (ayrıntıcı) bir anayasa olduğu söylenebilir. Abdullayev'in tespitine göre Anayasada yürütme oldukça güçlendirilmiştir.

Azerbaycan Anayasası Başlangıç Bölümü dışında toplam 5 Bölüm ve 158 maddeden oluşturulmuştur. Anayasanın Başlangıç Hükümleri büyük bir önem taşıyan, anayasanın ruhunu yansıtan bir özelliktedir. 1991 Bağımsızlık Akdi'ne atıf yapılan başlangıç kısmında anayasanın temel amacının bağımsız, halk egemenliğine dayalı, demokratik ve laik bir devletin yaratılması olduğundan söz edilir.

Başlangıç Hükümlerinin ardından gelen Birinci Bölüm 1-24.maddeler arasında ve iki Ana Fasil'dan meydana gelmektedir. İlk Fasil içinde devlet egemenliğinin kaynakları, halk egemenliği ve bunu kullanma yöntemleri, ulusun bölünmez bütünlüğü yer almaktadır. İkinci Fasil ise, devletin adı, devlet başkanlığı, temel mülkiyet hakları, sosyal gelişme ilkesi, laiklik, devletin başkenti ve ve devletin temel simgeleri (milli marş, bayrak)'ni düzenlemiştir.. İkinci Bölüm, 24-80. maddeler arasında yine iki ana fasıl halinde düzenlenmiştir. Nitekim yine ilk fasıl içinde temel insan hak ve özgürlükleri ile temel haklar ifade edilmiştir. İkinci ana fasıl ise vatandaşların devlete karşı temel sorumlulukları ile yükümlülükleri belirtilmiştir. Üçüncü Bölüm, 81-142. maddeler arasında devletin temel erklerinden ve Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nden söz etmektedir. Nitekim bu bölüm içinde ilk fasıl yasama erkine ayrılmıştır. İkinci fasılda ise yürütme erki yer almaktadır. Üçüncü fasılda yargı erki ve görev alanları belirlenirken, son fasılda Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nin devlet içindeki yeri belirtilmiştir. Dördüncü Bölüm, 142-147. maddeler

arasında yer alan ve yerel yönetimlerin bulunduğu bölümdür. Bu bölüm tek fasıldan meydana gelmektedir. Anayasaya göre Azerbaycan'da yerel yönetimler "Belediyeler" başlığı altında düzenlenmiştir. Beşinci Bölüm ise 148-158. maddeler arasında yer alan ve anayasanın son hükümlerini düzenleyen bölümdür. Hukuk ve Kanun başlığı altında yer alan bu bölüm içinde İlk Fesil Anayasa'nın bağlayıcılığı, yasama erkine ait olan hukuki düzenlemeler ile normatif hukuk kurallarını tanımlamaktadır. İkinci Fasılda ise anayasanın değiştirilme şartları belirlenmiştir. Nihayet Üçüncü Fasılda ise anayasaya yapılacak ilavelerin içeriği ve genel hatlarıyla geçici maddeler yer almaktadır.

Azerbaycan'da Devletin Temel Organları: Yasama, Yürütme, Yargı

Yasama: Azerbaycan Milli Meclisi, Azerbaycan Anayasal sistemi içinde yasama erkini kullanır. Parlamento'nun görev ve yetkileri 1995 Anayasası tarafından ayrıntılı bir şekilde ve sayma yoluyla belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır. Söz konusu uygulama kuvvetler ayrılığının dengeli ve eşit bir şekilde yürütülmesi amacıyla ve kural koyma ile temel ilke belirleme olarak yapılmaktadır. Buna göre Milli Meclis, temel yasama faaliyetlerinin yanı sıra, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını sağlamak; diğer erkler arasındaki yasal koordinasyonu sağlamak; gerçek ve tüzel kişilerin statüsünü belirlemek, istatistik, meteoroloji, ve standartları belirlemek gibi temel görevleri de üstlenmiştir. Bunların yanı sıra Anayasa parlamentoya bazı konularda yürütme yetkisi de tanımaktadır. Nitekim buna göre diplomatik temsilciliklerin kurulması, uluslar arası antlaşmaların onayı veya iptali, İnsan Hakları Müvekkili'nin seçilmesi, Başbakan'ın atanması, üst düzey Yargı mensuplarının atanması, Anayasa Mahkemesinin teklifi üzerine Cumhurbaşkanı'nın görevden alınması, Merkez Bankası Başkanının atanması, Genel Af İlanı, idari arazi birimlerinin belirlenmesi gibi bazı özel görevler de üstlenmiştir.

Azerbaycan parlamentosu 5 yıllığına Kasım ayının ilk Pazar günü doğrudan eşit ve gizli seçim ilkeleri esası dahilinde halk tarafından seçilmektedir. Anayasaya göre parlamento üye sayısı 83'den aşağı olamaz. Bununla birlikte yıllara göre nüfus artışına bağlı olarak parlamento üye sayısı kanunla artırılabilir (bu günkü sayı 125'tir).

Parlamentonun toplanması için gerekli olana asgari 83 sayısı aynı zamanda Anayasa Mahkemesi'nin seçilen milletvekillerini onaylama sayısıdır. Seçimler sonucunda 83 rakamına ulaşılmazsa seçimlerin yenilenmesi gerekmektedir. Parlamento seçimlerinin erken seçimle yenilenmesi konusunda doğrudan bir hüküm bulunmaz. Buna karşın erken seçim yolu da açıktır. Milletvekili olabilme şartı 25 yaşını doldurmuş

olmak, doğrudan Azerbaycan vatandaşı olmak ve yasada belirtilen diğer seçilme esaslarına sahip bulunmaktır.

Azerbaycan parlamentosu bahar ve güz dönemleri olma üzere yılda iki olağan toplantı dönemi içinde çalışmalarını yürütür. Seçimlerden 10 gün içinde ilk toplantının yapılması ve milletvekillerinin yemin etmesi zorunludur.

Olağanüstü toplantılar doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından yapılır. Olağanüstü toplantıların yapılmasında 42 milletvekilinin katılması yeterlidir. Milletvekili seçilme yeterliliğini kaybettiğinde, mahkemeler tarafından görevi dışında suç unsuru işlediğinde, kamu görevliliğine atandığında, özel sektör faaliyetlerinde bulunduğu ya da din görevlisi olduğunda görevi kendiliğinden sona ermektedir. Görevinin kaybedilmesinde de görülebileceği üzere Azerbaycan parlamentosu içinde faaliyet gösteren milletvekillerinin kürsü dokunulmazlığı bulunmaktadır.

Milli Meclis içinde yapılan faaliyetlerin kanunlaşması için yeterli çoğunluk salt çoğunluktur. Salt çoğunlukla kabul edilen kararlar Cumhurbaşkanı onayından sonra aksi belirtilmedikçe 14 gün içinde kendiliğinden yürürlüğe girmektedir. Anayasa maddeleri için durum biraz daha farklı işletilmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmazsa, yürürlüğe girmez. Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen kanunlar, Milli Meclis 83 oy çokluğu ile kabul ettiği kanunları 95 oy çokluğu ile; 63 oy çokluğu ile kabul ettiği kanunları ise 83 oy çokluğu ile yeniden kabul ederse, bu kanunlar tekrar oylandıktan sonra yürürlüğe girer. Bu iki aşamada da Cumhurbaşkanı'nın yasaları red etme hakkı bulunmamaktadır. Milli Meclis içinde 11 sürekli, 3 geçici olmak üzere 14 komisyon faaliyet göstermektedir.

Yürütme: Azerbaycan devlet sistemi yürütme erkinin güçlendirilmesi üzerine dayandırılmıştır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı yürütmenin ve devletin başıdır. Buradan da anlaşılabilen üzere Azerbaycan yürütme sistemi Başkanlık sistemine oldukça benzer. Yürütme Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Başbakan ve Bakanlar Kurulu eliyle yerine getirilmektedir.

Cumhurbaşkanı: Cumhurbaşkanı anayasal bir kurum olarak hem devletin başı, hem de yürütmenin başkanı durumundadır. Yukarıda da değinildiği üzere Cumhurbaşkanlığı sistemi Azerbaycan'da

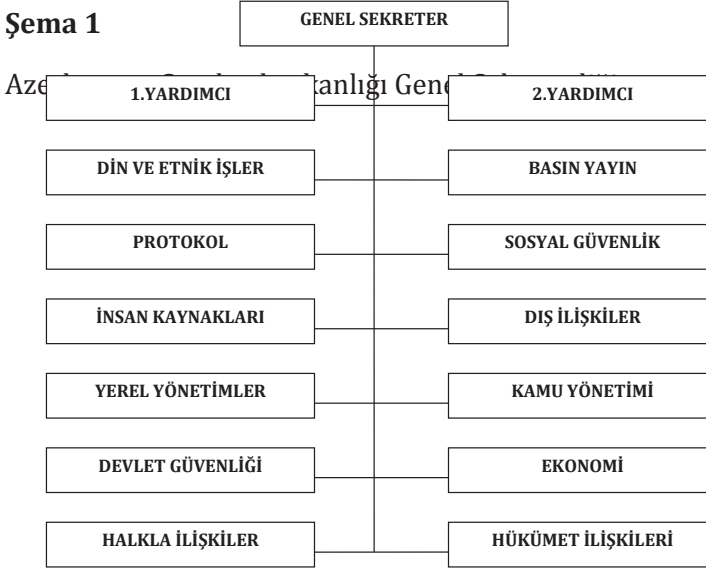
Başkanlık sistemine oldukça benzemektedir. Cumhurbaşkanının oldukça geniş yetkileri bulunmaktadır. bu yetkilerini yasama, yürütme ve yargı görevleri olarak ayırmak mümkündür. Yasamayla ilgili görevleri Milli Meclis seçimlerinin yenilenmesine karar vermek, İnsan Hakları Müvekkili'nin seçilmesi için meclise teklifte bulunmak, yasaları onaylamak, yeniden görüşmek üzere meclise göndermek veya referanduma sunmak, asker kullanmak için Meclise başvurmadır.

Yürütmeyle ilgili olan görevleri ise oldukça geniştir. Nitekim bu görevler devlet bütçesini hazırlamak ve meclis onayına sunmak, devletin ekonomik politikalarını belirlemek, başbakanı atamak, bakanlar kurulunu belirlemek, başbakan veya bakanların istifasını kabul etmek ya da görevden almak, silahlı kuvvetlerin üst düzey komutanları ile diğer üst düzey kamu görevlilerini atamak, genel veya kısmi seferberlik ilanı ile sıkıyönetim, olağanüstü hal veya savaş hali ilanına karar vermek, özel güvenlik birimleri kurmak, yabancı devletlerin temsilcilerini kabul etmektir. Yargı görevleri ise, Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerini atamak, sürekli hastalık, kocalık ve sakatlık gibi sebeplerle af ilan etmek, siyasi sığınma ve vatandaşlığa kabul etme gibi konulardadır. Azerbaycan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı genel, eşit ve doğrudan seçim esasına göre serbest, şahsi ve gizli oylama yolu ile 5 yıllık süre için seçilir. Daha önce Cumhurbaşkanı olan bir kimse defalarca yeniden seçilebilir. Cumhurbaşkanı seçiminde aranan oran, oylamaya katılanların yarısından fazlasının oy çoğunluğudur.

Bu oy çoğunluğu, oylamanın birinci aşamasında sağlanmazsa oy verme gününden sonraki ikinci Pazar günü, oylamanın ikinci aşaması yapılır. İkinci aşamaya birinci aşamada en çok oy alan iki aday, ya da en çok oy alan ve adaylığını geri alan adaylardan sonra gelen iki aday katılabilir. Oylamanın ikinci aşamasında, oy çoğunluğunu sağlayan aday Azerbaycan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı seçilmiş sayılır. Cumhurbaşkanı faaliyetlerini yerine getirirken "*Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği (Presidentiyal İcra Aparatı)*"ndan yararlanır.

Cumhurbaşkanlığı makamının en üst kurumu olan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atana görevlilerden meydana gelmektedir. Genel Sekreterlik içinde ŞEMA-1'de de gösterildiği üzere 14 alt kurul yer almaktadır.

Şema 1

Kaynak: www.president.az'den yararlanılmıştır.

Genel Sekreterliği'nin yanı sıra ulusal güvenlik hizmetlerinin yerine getirildiği ve yine Cumhurbaşkanlığı bünyesinde görev yapan Güvenlik Konseyi (Tehlikesizlik Şurası)'nin kurulduğu da gözlemlenmiştir. Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Konsey, Milli Meclis Başkanı, Başbakan, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, Dış İşleri Müsteşarı, Askeri Müşavir, Dış İşleri, İç İşleri, Milli Tehlikesizlik ve Savunma Bakanları, Genel Kurmay Başkanı'nından meydana gelmektedir. Söz konusu Konsey, ulusal güvenlik konularında öncelikli olarak karar alan ve doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren bir yapıdır.

Başbakan: Anayasaya göre Başbakan görev ve yetki bakımından Cumhurbaşkanı'ndan sonra gelmektedir.

Başbakan Millet Meclisi üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Genel olarak ülke genelinde kamu yönetiminin işleyişini sağlamak, hükümetin genel politikalarını belirlemek, yürütmek ve koordine etmek, belli düzeyde yüksek devlet görevlilerinin atamasını yapmak, Cumhurbaşkanı'nın olmadığı dönemlerde hükümet toplantılarına başkanlık etmek, bakanların atanması ya da görevden alınması için

Cumhurbaşkanı'nın onayını istemek gibi temel görevleri bulunmaktadır. Bakanlar üzerinde mutlak hiyerarşi yetkisi bulunan başbakan, hükümetin diğer üyelerinin başıdır.

Başbakan faaliyetlerini yürütürken oldukça geniş bir bürokrasi ağını kullanmaktadır. Başbakanlık örgütünün en üst kurumu "Hükümet Sekreterliği (Nazırlık Sekreteryası)"dır.

Doğrudan Başbakan tarafından atanan Genel Sekreter (Baş Nazır Birinci Muavini), aynı zamanda Başbakanlığın Birinci Yardımcısı'dır. Başbakanlığa bağlı yasama, yönetim ve maliye birimlerinin de başı olan Genel Sekreter, hükümet toplantılarının gündemini oluşturmak, zabıtları tutmak ve yayımlamak, bakanlıklar arası koordinasyonu sağlamak gibi temel görevleri üstlenmiştir. Genel Sekreter çalışmalarında yardımcı olmak üzere üç adet Genel Sekreter Yardımcıları (Baş Muavin Yardımcıları) görev yapmaktadır.

Bakanlar Kurulu: Fransız merkezi yönetiminde hiyerarşide üçüncü sırayı alan Bakanlar Kurulu aynı zamanda hükümetin icracı yönünü oluşturan bir yapıdır. Azeri anayasa düzeninde Bakanlar Kurulunun yapısı ve işleyişi oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu anayasal bir kural olarak tıpkı Başbakan gibi doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak faaliyet gösterir. Çalışma esasları da yine Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmiştir.

Bakanlıkların sayısı ve birimleri dönemsel olarak değişme göstermekle birlikte, hükümet kararı ve Cumhurbaşkanı onayıyla ve yasal bir düzenlemeyle kurulmaktadır. Bugün halen Azerbaycan Bakanlar Kurulunun sayısı 20'dir. Genel hatlarıyla iki tip bakanlık mevcuttur. Birinci tip bakanlıklar "Devlet Bakanları (Dövlet Nazırlığı)"dır. Protokolde Başbakan'dan sonra gelen Devlet Bakanları siyasi konjonktüre bağlı olarak göreve gelirler. Günümüzde 4 adet Devlet Bakanı bulunmaktadır. İkinci tip bakanlıklar ise bir bakanlık örgütü başında bulunan "Bakanlar (Nazır)"dır. Doğrudan icracı bakanlıklardan oluşan bu tip bakanlıklar statü olarak diğer bakanlarla aynı olsalar da hükümetin icracı kanadını oluşturmaları bakımından önemlidirler ve hükümet siyasetinin başarısı genelde bunlara bağlıdır. Hali hazırda 16 adet bakanlık bulunmakta ve bu bakanlıklar sırasıyla İçişleri, Dışişleri, Adalet, Milli Eğitim, Savunma, Ekonomi, Vergi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Kültür ve Turizm, Gençlik ve Spor, Kamu Alacakları Tahsili, Sanayi ve Ticaret, Olağanüstü Haller ve Tarım'dan oluşmaktadır.

Yargı: Azerbaycan Anayasası Madde 130'da şöyle bir hüküm vardır:

“Azerbaycan yargı sistemi ikiye ayrılmaktadır. Ancak bu ayrım genel olarak bilinen idari ve özel yargı ayrımından çok Anayasa ve diğer mahkemeler şeklindedir. Anayasa Mahkemesi genel olarak devletin en üst yargı organıdır. Temel görevleri yasaların, anayasa değişiklikleriyle ilgili yasaların, Nahcivan Özerk Cumhuriyeti yasal düzenlemeleriyle ilgili süreçlerin ve diğer yönetsel kararların anayasal denetimini sağlamak ve Cumhurbaşkanı ile diğer üst düzey kamu görevlilerinin yargı işlemlerine bakmaktır.

Diğer yargı organı ise *Azerbaycan Ali Mahkemesi*’dir. Söz konusu mahkeme mülki, ceza ve diğer davalar konusunda yüksek mahkeme organıdır; temyiz usulü ile yargılama işlemlerini gerçekleştirir; mahkeme uygulamalarıyla ilgili meseleler üzerine düzenlemeler yapar. Hiyerarşide Anayasa Mahkemesinin hemen altında bulunan mahkeme, aynı zamanda ihtisas mahkemelerinin denetimini de yerine getirmektedir.

Yukarıda belirtilen her iki mahkemenin yanı sıra ayrıca İstinaf Mahkemeleri de bulunmaktadır ki, bu mahkeme de yetki ve görev bakımından Türkiye’deki Sayıştay’a benzer görevleri üstlenmiştir.

Azerbaycan yargı sistemi içinde yönetimin denetlenmesini sağlayan bir “*Ombudsman (İnsan Huquqları Uzre Muvekkili)*” kurumunun varlığı göze çarpmaktadır. Ombudsman kurumu, ŞEMA-3’de de gösterildiği üzere Kara Avrupası yönetim geleneklerinin etkisiyle oluşturulan Avrupa’da diğer emsalleri ile benzer yetki ve sorumlulukla donatılan örgüttür. Genel olarak Ombudsman’ın merkezi ofisi başkent Bakü’dür ve başında *Muvekkil* görev yapar. Müvekkil Cumhurbaşkanı’nın önerisi üzerine Milli Meclis tarafından 4 yıllığına atanır. Buna karşın ülkenin 3 bölgesinde şubeleri bulunmaktadır. Bölgelerde görev yapan Ombudsman’lar kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlar arasındaki uyuşmazlıkların ve vatandaş şikayetlerinin tavsiye kararları ile ilgili yerlere iletildiği araçlar olarak görevlerini yerine getirmektedirler. Bölgelerde görev yapan Ombudsmanlar *Ombudsman Genel Konseyi* tarafından belirli süreler için atanmaktadır. Ombudsmanların seçim esasları yasada belirlenmiştir. Bölgeler tarafından gönderilen bütün kararların *Ombudsman Genel Kurulu* tarafından içtihadı bağlanması genel bir kuraldır. Bölge Ombudsman Yöneticileri doğrudan Baş Ombudsman tarafından göreve atanır.

Genel olarak Ombudsman’ın çalışma esası müşteki (şikayetçi)’nin başvurusu üzerine ilk incelemeyle başlar. Başvurunun kabul edilmesi halinde ilgili kurulda incelemeye alınır. İnceleme altına alınan şikayetler 1-3 ay içinde karar bağlanır. Alınan kararlar “*görevsizlik*”, “*mahkemeye*

sunma”, “arabuluculuk yapma” ya da “uluslar arası arabuluculuk yollarına başvurma” biçiminde hayata geçirilir.

Azerbaycan'ın Siyasal İşleyişi ve Siyasal Partiler Düzeni

Azerbaycan demokrasisi Sovyetlerin dağılmasını takip eden 1992 yılından bu yana oldukça karmaşık ve zorlu bir süreç izlemiştir. Çoğulcu, çok sesli ve katılımcı bir demokrasi kurma çabaları Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümüne kadar, karizmatik kişiliğinde sürdürülmeye çalışılmıştır. ne var ki demokratik kültürün Azerbaycan'da tam anlamıyla oturduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkede sayısı oldukça fazla olan siyasal partilerin ideolojik farklılıklardan çok kişisel çekişmeler sebebiyle ortaya çıktığı söylenebilir. 1990'dan itibaren Azerbaycan Halk Cephesi'nden (AHC) ayrılan liderler kendi partilerini kurmaya başlamışlardır. İlk olarak sol görüşe sahip kişiler halk cephesinden ayrılmaya başlamıştır. Önce Sosyal Demokrat Partisi kurulmuş, ardından partide bölünmeler olmuş ve Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi kurulmuş, parti daha sonra Vahdet Partisi ile birleşerek varlığına son vermiştir. Günümüzde sosyal demokratlar Azerbaycan'da küçük bir grupturlar. Bunun yanı sıra sosyal demokratik düşüncelere yakın düşünceleri savunan Adalet, Sosyal Adalet, Sosyal Refah Partileri de vardır. Siyasal hayatta sağ güçler daha etkilidir. Milliyetçilik düşüncesini, liberal ekonomiyi ve liberal siyasal sistemi temel almakta ve komünizmin mirasından kurtulmak için radikal değişimlere ilişkin programlar ileri sürmektedirler. 1990'da kurulan Ana Vatan Partisi (AVP), günümüzde iktidara yakın bir parti olarak bilinmektedir. 1992'de Milli İstiklal Partisi (AMİP-A.A.) kurulmuştur. Başlangıçta sert muhalefet yapan parti, sonraları Aliyev ve Suret Huse-yinov'la işbirliği yapmıştır. Daha önce sözünü ettiğimiz Musavat Partisi 1993'te yeniden kurulmuştur. Şu an Azerbaycan'ın en popüler ve en çok üyesi olan partisidir. En iddialı iktidar adayı olmasına rağmen, iktidar tarafından önü kesilmektedir. 1992'de Azerbaycan Demokrat Partisi (ADP-A.A.) kurulmuş, daha sonra Adalet Partisi ile birleşmiştir. 1995'te Liberal Partisi kurulmuştur. Liberal Partisi, 2002 seçimlerinde önemli miktarda oy almıştır. Azerbaycan'da dinî partilerin kurulması yönünde de çabalar vardır. 1993'te Azerbaycan İslam Partisi kurulmuş, ancak Şii mezhebine dayanan parti, İran yanlısı fikirlerini saklamamıştır. Günümüzde İslam Partisi kapanmıştır ancak faaliyetlerini yasa dışı olarak devam ettirmektedir.

Azerbaycan'ın İdari Yapısı: Taşra Yönetimi ve Yerel Yönetimler

Merkezin Taşra Uzantıları

Azerbaycan yönetim yapılanması içinde taşra kuruluşları anayasada belirtilen sosyal devlet ilkesinin yerine getirilmesi için merkezi yönetimin hizmetlerini daha geniş, eşit, yer ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları ilkesi çerçevesinde şekillendirilmiştir. Yerel ihtiyaçların büyük ölçüde yerinden yönetimle görülmesi düşüncesi Sovyet sonrası dönemde Azerbaycan devlet düzeninin temelini teşkil etmiştir. Ne var ki Dağlık Karabağ'ın Ermeni işgaline uğramasıyla birlikte bir refleks olarak hizmetlerin yerinden görülmesi esası daha çok merkezin taşra örgütleri üzerine verilmiş; bu konuda yerel yönetimlerin güçlendirilmesinden çok taşra uzantıları üzerinden yerine getirilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan'da merkezi yönetimin taşra uzantıları Rayonlar, Saharlar ve Özerk Bölgeler (Nahcivan Özerk Cumhuriyeti) olmak üzere üç kademeli bir anlayış gösterir.

Rayon: Sovyet yönetim geleneğinin bir uzantısı olarak halen yürürlükte olan Rayon'lar Azerbaycan merkezi yönetiminin taşra örgütleri arasında en üst kademesini oluşturmaktadır. Ülke genelinde 59 Rayon bulunmaktadır. Rayon'lar Azerbaycan yönetim sistemi içinde en üst dereceli taşra yönetim birimleri olarak belirlenmiştir. Rayon'un başında Rayon İcra Hakimiyeti Başcısı bulunur. Başçı, doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından göreve atanır. Türk taşra sistemindeki Vali'ye benzer yetkileri kullanan Başçı'ya çalışmalarında yardımcı olmak üzere Rayon İcra Komitesi faaliyet göstermektedir. Söz konusu komitenin üyeleri Başçı tarafından merkezi yönetimin (yani Bakanlıkların) eş güdümüyle birlikte göreve getirilmektedir.

Sahar: Hiyerarşide Rayonlardan sonra gelen yönetim birimleridir. Başında yine Cumhurbaşkanı tarafından atanan Merkh bulunmaktadır. Azerbaycan'da bugün 11 Sahar Yönetimi görev yapmaktadır. Merkh, çalışmalarında nüfusa göre belirlenmiş Sahar İcra Komitesi aracılığıyla faaliyet yürütmektedir. Söz konusu komite üyeleri hükümetle işbirliği içinde Merkh'in önerisi üzerine atanmaktadır.

Nahcivan Özerk Cumhuriyeti: Azerbaycan Cumhuriyeti içinde özerk bir cumhuriyet statüsünde bulunan Nahcivan, aynı zamanda Türkiye ile sınırı bulunan tek Azerbaycan toprağıdır. Çeşitli uluslar arası antlaşmalarla Türkiye'nin toprak garantörlüğü altında bulunan Nahcivan, toplam 400 bin civarındadır. Bölge nüfusunun tamamı Azeri

olan Nahcivan, Sovyet sonrası dönemde de Azerbaycan'a siyasal açıdan tabi bir devlet olarak varlığını sürdürmektedir. Azerbaycan Anayasası içinde Nahcivan'ın statüsü açıkça yer almaktadır. Nitekim anayasaya göre Nahcivan'da yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin bulunduğu özerk bir siyasal yapılanma mevcuttur. Anayasaya göre Nahcivan parlamentosu Nahcivan Ali Mejlisi sıfatıyla 45 üyeden meydana gelmektedir. Parlamento üyeleri doğrudan halk tarafından açık, serbest ve gizli oy ve açık sayım ve döküm esasına göre 5 yıl için belirlenmektedir. Meclis, yerel vergilendirme, ekonomi politikaları, Sosyal güvenlik, Çevre koruması, Turizm, Sağlık, bilim ve kültür alanlarında bağımsız olarak yasalar çıkarabilmektedir. Bu yetkilerin yanı sıra yerel Bakanlar Kurulu'nun göreve getirilmesi, güven oyu verilmesi konularında da hareket alanına sahiptir. Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nin yürütme sisteminin başında ise Meclis Başkanı bulunmaktadır. Ali Mejlis Sadr'ı sıfatıyla başkan aynı zamanda Bakanlar Kurulu'nu belirlemeye ve yürütme faaliyetlerini yerine getirmekle görevlidir. Ancak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın Sadr'ı ve Bakanlar Kurulu üyelerini görevden alma yetkisi bulunmaktadır. Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nin yerel yönetim yapısına bakıldığında 8 Rayon'un bulunduğu gözlemlenmektedir. Nahcivan Kenti dışında ise belediye yönetimi bulunmaz. Taşra örgütlerinin ve belediye yönetiminin çalışma esasları, görev ve yetkileri Azerbaycan Cumhuriyeti yasalarıyla düzenlenmektedir.

Bakü, Azerbaycan'ın ekonomik, politik ve sosyal yaşamında en önemli yere sahip bir şehir olmakla beraber yerel yönetimler bakımından da önde gelen bir yönetim alanıdır. "Büyük Bakü" tabir edilebilen bu yönetim alanı 11 ana bölge, 48 yönetim biriminden oluşmaktadır.

Azerbaycan'da Yerel Yönetimler: Belediyeler

Azerbaycan'da yerel yönetim kültürü hizmetlerin yerinden ve en etkin bir şekilde görülmesi esasına uygun olarak yapılandırılmıştır. Buna karşın geniş perspektife dayanan ve güçlendirilmiş yerel yönetim sisteminden söz etmek mümkün değildir. Azerbaycan Anayasası'na göre yerel yönetimler Yerel Özyönetimler başlığı altında Belediyeler tarafından faaliyet göstermektedir. Nitekim Anayasaya göre, belediye yönetimlerinin bütün yerel birimlerde kurulması, organlarının seçimle belirlenmesi ve mülkiyet başta olmak üzere temel bazı hak ve yükümlülüklerle sahip olması hükme bağlanmaktadır. Ayrıca belediyeler anayasal teminat altında olup, görevleri de sayma yoluyla belirlenmiştir. Buna göre yerel harç ve vergilerin toplanması, belediye iç tüzüğünün yapılması,

belediye mülkiyetinin yönetilmesi, yerel düzeyde sosyal güvenlik, sosyo-ekonomik kalkınma programlarının kabul ve icra edilmesi, alt yapı yatırımları ile hizmetlerin yerine getirilmesi belediyelere yüklenen anayasal görevler arasındadır. Belediye yönetiminin yasal dayanağını oluşturan “Belediyelerin Statüleri Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu”, yerel öz yönetimi, devlet sistemi dışında vatandaşlara yönetime katılma imkanı veren ve yasalar çerçevesinde onlarla yerel önem taşıyan konuları bağımsız ve özgür bir şekilde çözme hakkını uygulamak için ortam oluşturan bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Yerel öz yönetim sisteminin belediye yönetimi içinde yürütülmesi esastır. Belediyeler doğrudan halk tarafından seçilen organlar eliyle, halka karşı sorumluluk, saydamlık ve hesap verilebilirlik anlayışı ekseninde görev yaparlar. Halka karşı sorumluluğun iki biçimi bulunur. İlki, organların doğrudan halk tarafından seçilmesi; ikincisi de söz konusu organların gerek duyulduğunda belde ahalisinin halkoyuna ve görüşüne başvurmalarıdır. Belediyeler anayasada verilen görevler ile yasada tanımlanan yetki ve ödevleri yerine getirmek, belediye mülkiyetine ait malları yönetmek, bütçeyi düzenlemek gibi görevleri yerine getirmekle sorumludur. Belediyeler yasaya göre kendisine verilen görevleri “Belediye İhtüzüğü (Nizamnamesi)” bağlamında yerine getirirler.

Şema 2’de de gösterildiği üzere Meclis, belediyenin temel karar alma organıdır. Belediye üyeleri 5 yıllığına doğrudan genel seçim esaslarına uygun olarak seçilirler. Süresi biten üyenin yeniden seçilme hakkı saklıdır. Meclis toplantıları aylık olarak yapılır. Başçı başkanlığında düzenlenen toplantılarda kararlar salt çoğunlukla alınır. Ayrıca belde sakinlerinin %10’unun doğrudan istemi veya meclis üyelerinin 1/3’ünün yazılı istemiyle olağanüstü toplantılar yapılabilir. Toplantıların yapılış biçimleri, katılımcıların sorumlulukları belediye iç tüzüğü ile belirlenmektedir. Meclis üyeliği, seçilme kriterlerinin ortadan kalkması veya üyenin yerleşim amacıyla belde dışına taşınmasıyla son bulur.

Belediyelerin yürütme organı olan “Yürütme Aygıtı”dır. Yürütme aygıtı, belediye başkanından ve onun “Belediyelerin Statüleri Hakkında Azerbaycan Cumhuriyet Yasası” ve belediyenin içtüzüğüyle belirlenmiş yöntemle oluşturduğu yapısal bölümlerden ve belediyenin içtüzüğüne göre oluşturulan diğer yürütme birimlerinden ibarettir. Belediyenin yürütme aygıtının faaliyetine belediye başkanı yöneticilik etmekte ve yürütme birimlerinin yöneticilerini Belediye Meclisinin kararına binaen belediye başkanı atamaktadır. “Sürekli Komisyonlar”, belediye iç tüzüğü uyarınca yerel önem taşıyan konuları meclis toplantısı için hazırlamak, toplantı

ön hazırlıklarını yapmak, seçmen denetlemesi için gerekli çalışmaları yapmak, yıllık bütçe tasarıları ile faaliyet raporlarını hazırlamak gibi temel görevleri üstlenen organlardır. Sürekli Komisyonlar iç tüzüğe bağlı olarak en az 3 üyeden oluşmakta, “yerel bütçe, sosyal konular, çevre, ekonomik kalkınma ve hukuk alanlarında faaliyet göstermektedir.

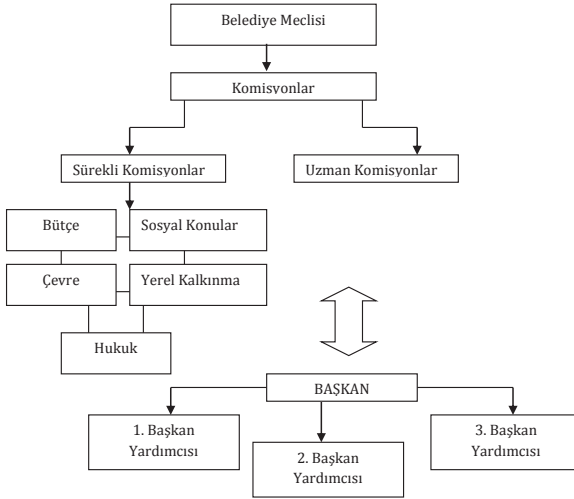
“Belediye Başkanı”, belediyenin yürütme aygıtının başıdır. Başçı, yeni seçilen belediye meclisinin ilk toplantısında üyeler arasından açık veya gizli oylama yoluyla ve salt çoğunlukla seçilir. Belediye başkanı emir ve direktifler verebilmekte ve belediye kararlarını imzalamaktadır. Meclis başkanın yanı sıra, ihtiyaca bağlı olarak Meclis tarafından başkan yardımcıları belirlenebilir. Başkan yardımcılarının görev ve yetkileri başkan ve iç tüzük tarafından belirlenmektedir. Başkan ve yardımcılar faaliyetlerinden dolayı doğrudan meclise karşı sorumludurlar.

Azerbaycan'daki yerel yönetimlerin örgütsel yapısında dikkat çeken diğer bir önemli birim “Sürekli Komisyonlar” ve “Uzmanlık Komisyonları”dır. “Sürekli Komisyonlar”, belediye iç tüzüğü uyarınca yerel önem taşıyan konuları meclis toplantısı için hazırlamak, toplantı ön hazırlıklarını yapmak, seçmen denetlemesi için gerekli çalışmaları yapmak, yıllık bütçe tasarıları ile faaliyet raporlarını hazırlamak gibi temel görevleri üstlenen organlardır. Sürekli Komisyonlar iç tüzüğe bağlı olarak en az 3 üyeden oluşmakta, “yerel bütçe, sosyal konular, çevre, ekonomik kalkınma ve hukuk alanlarında faaliyet göstermektedir.

Azerbaycan'da ilk yerel seçimler 1999 yılında yapılmış ve “İcra Hakimiyeti” sistemi vasıtasıyla beraber belediye sisteminin de uygulamasına pratikte geçilmiştir.

Şema 2

Azerbaycan'da Yerel Öz Yönetimlerde Belediye Meclisi Yapısı

Kaynak; Caner, Sobacı, a.g.m., s:10

Belediyenin personel sisteminin de belirlenmesinden meclis sorumludur. Görevlilerin atanması, çalışma yerleri ve usulleri ile ilgili esaslar yine belediye içtüzüğü içinde yer almaktadır.² Azerbaycan'da yerel yönetimlerin mali yapısı sistemi hizmetlerin yerinden görülmesi anlayışı ekseninde finansal özerklik ilkesi esasına uygun olarak düzenlenmiştir.³ Devletin yerel yönetimlere yaptığı yardımların yanı sıra, Batılı uygulamalara paralel bir şekilde yerel özyönetimlere hizmet konusuna bağlı olmak koşuluyla vergi toplayabilme yetkisi tanınmıştır.⁴ Yerel yönetimlerin bütçesinin %60'ına yakınına oluşturan vergi toplama hakkında matrah bedeli yıllık olarak yerel meclisler tarafından belirlenebilmekle birlikte, merkezi yönetimin sıkı denetim ve gözetimindedir. İlke olarak yerel idareler tarafından toplanan vergilerin kullanılması yine yerel otoriteye bırakılmıştır. Buna karşın merkezi yönetimin toplanan vergilerin kullandırma oranında düzenleme yetkisi saklı tutulmuştur. Yasaya göre

² Belediye Kanunu md:24

³ Caner, Sobacı, a.g. m. s: 12

⁴ 3 Ağustos 2000 tarihli Yerel Özyönetimlerin Vergi Toplayabilmeleri Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu (Yerel Vergilendirme Kanunu) md:6

yerel özyönetimlerin vergi toplama yetkisinde bulunan vergi kalemleri şunlardır⁵:

- Emlak Vergisi
- Gelir Vergisi
- Doğal Kaynaklar Üzerine Yapılan Yatırım Vergileri
- Yatırım Karı Vergisi
- Otel, park, sinema vb. yerlerden alınan Sosyal işletme Vergisi.

Yerel özyönetimlerin diğer gelir kaynakları ise;

-Merkez tarafından nüfusa orantılı olarak aktarılan yardımlar (2006 için %15,8'dir⁶)

- Yerel Piyango Faaliyetleri
- Ulusal ya da Uluslar arası Yardımlar
- Borçlanma Hakkı.

Yerel yönetimlerde istihdam edilen personelin göreve atanma, çalışma, sosyal haklarıyla aylıkları ise 2000 yılında çıkarılan Kamu Görevlileri Kanunu'na uygun olarak yapılandırılmıştır.⁷ Söz konusu Yasaya göre, yerel yönetimler bünyesinde görev yapacak personelin merkezi yönetimde görev alan personellerle aynı haklara sahip olacağı hükme bağlanmıştır.⁸ Yerel yönetimlerde görev yapan kamu görevlilerinin yasaya uygunluk denetimini 18 üyeli Kamu Görevlileri Yüksek Kurulu yapmaktadır. Sosyal haklarının korunma altına alındığı yerel özyönetim görevlilerinin işe alınmalarında ve istihdamında yerel otoritelere geniş hareket alanı bırakılmıştır. Özellikle eğitim (okul öncesi, ilk ve ortaokul), sağlık (1.Kademe Sağlık Hizmetleri ve Halk Sağlığı), alt yapı (su, kanalizasyon), çevre, kentsel planlama gibi alanlarda yerel özyönetimlerin istihdam uygulamaları yoğundur.⁹

5 Yerel Vergilendirme Kanunu, md:7

6 Azerbaycan Cumhuriyeti, 2006 Yılı Devlet Bütçesi Kanunu, www.taxes.gov.az

7 21 Temmuz 2000 tarihli Kamu Görevlileri Kanunu

8 Kamu Görevlileri Kanunu, md:5

9 Araksya Margaryan, Enchanging the Capacities of Regional and Local Governments to Provide More Authority Public Finance, www.unpan.org

Merkez ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler

Azerbaycan’da yerel özyönetimlerin merkezi yönetimle olan ilişkileri çeşitli boyutlarıyla gerek anayasa gerekse yasalarla düzenlenmiş olmasına ve günümüzde kamu yönetimi alanında çok büyük önem verilen yerel katılım, yerindelik, halka yakınlık gibi ilke ve kavramlara yer verilmesine rağmen, uygulamada merkezileşimin ağır bastığı söylenebilir.¹⁰ Bu durumun temel nedeni kuşkusuz ülkenin coğrafi açıdan küçük, siyasal açıdan hassas bir bölge içinde bulunması ve yerel yönetim kültürünün yakın zamanda gelişmeye başlamış olmasıdır. Zamanla yetki paylaşımının dengeye oturacağı ve belirli bir yönetsel usulün belirleneceği ve yönetsel kültür birikiminin sağlanacağı belirtilebilir.

Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki görev bölüşümü, Azerbaycan’da yönetsel yapıya ilişkin tartışmaların başında gelmektedir. Yerel yönetimlere yürütme yetki ve sorumluluğu bırakılacak hizmetler sadece yerel nitelikte olan hizmetlerdir. Ancak, yerel hizmetlerin yürütülmesi merkezin çizdiği sınırlar çerçevesinde olmaktadır. Azerbaycan’da belirli bir dönemde yerel olarak nitelenen bir hizmet yerel yönetimlere devredilmiş iken, sonradan merkezileşebilmekte veya bunun tersi olabilmektedir.¹¹ Genellikle, alt yapı hizmetleri (yol, su, elektrik, kanalizasyon), çevre koruma programları, sosyal hizmetler, sosyo-kültürel faaliyetler, ulaşım gibi konularda yerel yönetimlere görevler düşmektedir. Bunun yanı sıra, diğer hizmetler alanında görevler paylaştırılmıştır.¹²

Söz konusu görevleri yürütürken yerel öz yönetimlerin yetkileri ve bunları kullanma hususu ise, “bağımlı”, “karma” ve “bağımsız” olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilebilir. Nitekim “Bağımlı Yetki”, belediyelerin merkezi yönetimin müdahalesine ve yönlendirmesine açık olabilecek, bu konuda yerel iradenin mahkemeye başvurabileceği yetkileri ifade etmektedir. “Karma Yetki” ise merkez ile yerel özyönetimlerin ortaklaşa kullandıkları yetkidir. “Bağımsız Yetki” ise doğrudan yerel otoriteler tarafından merkezin her hangi bir müdahale yolunun bulunmadığı yetki çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.

10 Caner, Sobacı, A.g.m. s: 11

11 Aslanov, A.g.m., s: 126-127.

12 Meriban Amedova, Hasanov Ashirogly, Bairamov Nazirogly, Mirali Asadogly, “Local Government In Azerbaijan”, Local Governments In eastern Europe, In The Caucasus And Central Asia, www.lgi.os.hu s:378

Azerbaycan ve Türkiye'nin Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması¹³

- ▶ Türkiye'de yerel yönetimler il özel idareleri, belediyeler ve köyler olmak üzere 3 türdür. Hatta Mahalle Muhtarlıkları ve Yerel Yönetim Birlikleri de eklenirse bu beş tür yerel yönetim olduğu söylenebilir. Azerbaycan'da ise 27 Haziran 1999 tarihli Belediye Kanununa ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının 142. maddesine göre tek yerel yönetim türü belediyelerdir.
- ▶ Türkiye'de yerel yönetimlerin kuruluşu 1854 yılına kadar gitmektedir. Azerbaycan'da yerel yönetimler yeni devlet sistemi içinde 1990'lı yıllarda kurulmuşlardır.
- ▶ Yerel nitelikli hizmetler belediyeler vasıtasıyla hayata geçirilir. Bu yüzden de burada Türkiye ile Azerbaycan belediyelerini karşılaştırma olanağı mevcuttur. Her iki ülkede de yerel hizmetlerin yerine getirilmesi yerel yönetimlere verilmiştir. Uygulama sonuçları farklılık gösterebilmektedir.
- ▶ Azerbaycan Belediye Kanununun 1. maddesine göre hiçbir vatandaş yerel hizmetlerin görülmesinde katılma hakkından mahrum edilemez. O yüzden de köylerde bile nüfusa bağlı olmayarak belediyeler kurulmuştur. Türkiye'de ise köylerde belediye kurulabilmesi, belirli nüfus koşuluna bağlanmıştır.
- ▶ Türkiye'de köy idareleri, büyükşehir belediyeleri içinde mahalle muhtarlıklarına dönüştürülmüşlerdir. Azerbaycan'da köylerin hukuki ve idari statülerinde bu şekilde bir değişim söz konusu değildir.
- ▶ Türkiye'de iki ayrı belediye kanunu vardır. Biri 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, diğeri 5393 sayılı Belediye Kanunu'dur. Azerbaycan'da böyle bir yasal ve yönetsel ayırım yoktur.
- ▶ Türkiye'de mevcut olan "Büyükşehir Belediyesi" statüsü ise Azerbaycan belediye kanununda yer almamıştır.

13 Dr. Mürteza Hasanoğlu, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi Çabaları, Sayıştay Dergisi, Sayı: 69. ss.85-86'den geniş ölçüde yararlanılarak yazılmıştır.

- ▶ Türkiye’de belediyenin 3 organı bulunmaktadır: Belediye başkanı, belediye meclisi, belediye encümeni. Azerbaycan belediye kanununun 14, 17 ve 18. maddelerine göre belediye organları belediye başkanı, belediye meclisi, geçici ve daimi kurulan komisyonlardan oluşmaktadır.
- ▶ Türkiye’de olduğu gibi Azerbaycan’da da belediye meclisi, belediyenin en üst karar organıdır. Belediye meclisini belediye meclis üyeleri oluşturur. Türkiye’de olduğu gibi belediye meclis üyeleri 5 yıllığına doğrudan doğruya halk tarafından seçilir.
- ▶ Belediye meclis üyelerinin sayısı, nüfusla orantılı olarak asgari ve azami miktarı Azerbaycan belediye kanununda belirtilmiştir. Azerbaycan’da 500’den az nüfusu olan yerlerde 5 belediye üyesi, Türkiye’de ise 10.000’den az nüfusu olan yerlerde 9 belediye üyesi belediye meclisine seçilmektedir.
- ▶ Belediye Başkanı, Türkiye’de doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedir. Azerbaycan’da ise belediye üyeleri kendi aralarından açık veya gizli oyla Belediye Başkanını seçerler.
- ▶ Türkiye’den farklı olarak Azerbaycan’da belediye üyeleri en az 6 ayda bir defa halka, yaptıkları işlerle ilgili bilgi vermek zorundadır. Azerbaycan’da belediye seçimleri hakkında kanunun 24. maddesine göre belediye üyeliğine seçilebilmek için, yani aday olabilmek için, nüfusa orantılı olarak bu maddede belirtilen sayıda seçici imzası toplanıp Merkezi Seçim Komisyonuna verilmelidir.
- ▶ Yerel nitelikli hizmetlerin sunulmasında Azerbaycan ve Türkiye belediyelerinin genel olarak görevleri benzerdir. Fakat Azerbaycan’da il özel idaresi gibi bir yerel yönetim türü olmadığı için bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır.
- ▶ Azerbaycan’da da Türkiye’de olduğu gibi, Belediye Başkanı belediyenin en büyük yürütme organıdır, belediyeyi temsil eder ve belediye meclis toplantılarına başkanlık eder. Ama Türkiye’den farklı olarak Belediye Başkanı, belediye meclisi kararlarını imzalayıp yürürlüğe koyan son mercidir.
- ▶ Türkiye’de Vali’nin onayı gereken belediye meclis kararları mevcuttur. Azerbaycan’da ise belediye meclisinin hiçbir kararı merkezi idarenin taşra teşkilatı olan İcra Hakimiyetinin Başkanı

tarafından onaya tabi tutulmamaktadır. Hatta bütçelerini bile belediye meclisleri kendileri yapar, onaylar, yürürlüğe koyar. Sadece bütçe ile ilgili olarak Maliye Bakanlığına bilgi vermek zorundadırlar.

- Azerbaycan Belediye Kanununu incelediğimiz zaman hangi vergilerden ne kadar pay alınacağı, hangi araç ve cezaların uygulanabileceği açıkça belirlenmiştir. Belediyeler yeni kuruldukları için bunların gerçek gelirlerinin neler olduğunu çalışma süreçleri içinde görebiliriz.

Azerbaycan'da Merkeziyetçi Yönetim Yapısından Kaynaklanan Başlıca Sorunlar¹⁴

Azerbaycan Cumhuriyetinde kamu yönetimi merkeziyetçi bir anlayışı ortaya koymakta, bu nedenle birçok görevi merkezden veya taşra birimlerinin aracılığıyla sürdürmeye çalışmakta, yerel yönetimlere mümkün olduğunca az yetki devredilmektedir. Merkezi idarenin başkent kuruluşları, bir çok hizmeti üstlenmekten dolayı verimsiz ve etkisiz hale gelmektedir.

Azerbaycan'daki merkeziyetçi anlayış nedeniyle, kamu hizmetlerinin büyük bir kısmı başkent Bakü'de planlanmakta ve oradan yürütülmektedir. İdari ve mali alandaki güçlü merkeziyetçilik, merkezi idarenin yükünü artırmış, aşırı bürokratikleşme getirmiş, kırtasiyeciliği yaygınlaştırmış, yerel yöneticilerin teşebbüs gücünü kırmıştır. Merkezi yönetim zamanının büyük bir kısmını, taşradaki yönetim birimlerinden gelen yazılara cevap hazırlamak ve onlara talimat vermekle geçirmektedir (Eryılmaz, 1999: 77). Bu çerçeveye göre şekillenen bürokrasi anlayışında, demokratik yönetime geçiş konusunda atılan birçok olumlu adıma rağmen belirgin bir değişiklik olmamıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti demokrasisinde var olduğu bilinen ve sürekli eleştiri konusu olan eksiklikleri ve kusurlarının birtürlü düzeltilemeyişinin altında yatan başlıca etken, merkezi idaredeki geçmişten gelen merkeziyetçi, otoriter ve keyfi tutum ve anlayıştır. Merkezi idare elindeki yetkileri ve kaynakları alt kademelere devretmekte son derece cimri davranmaktadır. Yerel yönetimlere yetki, hizmet ve kaynak devrinde ise büsbütün olumsuz bir tavır sergilenmektedir (Pirler ve Başsoy, 1997: 96).

14 Hasanoğlu, a.g.e., s.82.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmanın son aşamasında aşağıda belirtilen sonuçlar paylaşılacaktır. Bu sonuçlar, çalışmada sunulan bilgilerin bir sentezi olarak özgün bir şekilde oluşturulmuştur.

- ▶ Azerbaycan, yeni kimliğiyle genç, geçmişiyle köklü bir toplum ve güçlenme yolunda bir devlettir.
- ▶ Azerbaycan devleti, 1991 den bu yana genel olarak hızlı bir gelişme ve ilerleme göstermektedir.
- ▶ Bu gelişme ve ilerleme toplumun her alanında görülmektedir.
- ▶ Ekonomik kalkınmaya koşut olarak, toplumsal sistemler de yenilenmekte ve geliştirilmektedir.
- ▶ Bundan devlet nizamı ve yönetim sistemi de nasibini almaktadır.
- ▶ Devlet 1995 yılından itibaren belirginleşen bir reform sürecine girmiştir.
- ▶ Genel devlet düzeninde ve Kamu Yönetimi sisteminde yeniden yapılanma çalışmaları gerçekleştirilmiş ve eski Sovyet sisteminden çıkmıştır.
- ▶ Yönetimde ve kamusal alandaki bu çalışmalar devam etmektedir.
- ▶ Çalışmaların bir kısmı Yerel Yönetimler (Belediyeler) üzerinedir.
- ▶ Azerbaycan'da yerel yönetimlerde asıl olan belediyelerdir. Belediyelerin yenilenmesi ve etkin kılınması önem taşımaktadır.
- ▶ Yapılan reform girişimler ve yeni düzenlemeler, bazı alanlarda daha etkin ve olumlu sonuçlar doğururken, kimi alanlarda henüz beklenen ya da çağdaş trenlere uygun sonuçlar elde edilememiştir.
- ▶ İstenen seviyeye gelemeyen kuruluşların başında belediyeler gelmektedir.
- ▶ Bunun temel sebebi, merkeziyetçi yönetim anlayışıdır. Yerele yetki devri konusunda yavaş ilerleyen bir süreç söz konusudur.
- ▶ Bununla birlikte, Anayasa ve yasalar, Azerbaycan'da demokratik,

katılımcı, şeffaf, hesap veren ve etkin bir yönetim düzeni önermektedir.

- Nihai olarak ekonomik ve sosyal kalkınmasına bağlı olarak Azerbaycan devletinin süreç içinde çağdaş demokratik bir işleyişe doğru ilerlemesi beklenir.
- Zengin bir ulus olma yolundaki Azeriler, siyaset ve yönetimde evrensel normları daha da üst düzeye çıkaracaklardır.
- Azerbaycan, geleceğin müreffeh ve güçlü bir devleti ve demokratik bir toplumu olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.
- Bu adımlar bazen yavaş olsa da gidilen yön bellidir.
- Azerbaycan, Türkiye'nin hemen yanında, onunla omuz omuza birlikte daha güçlü olmanın bilincinde bir kardeş devlet olarak varlığını ilelebet sürdürecektir.

Kaynakça / References

1995 Azerbaycan Anayasası

15 Ekim 1999 Belediyenin Nümunevi Nizamnamesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Belediye İç Tüzüğü)

1 Ocak 2000 Tarihli Belediyelerin Statüleri Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu (Yerel Yönetimler Kanunu)

21 Temmuz 2000 tarihli Kamu Görevlileri Kanunu

3 Ağustos 2000 tarihli Yerel Özyönetimlerin Vergi Toplayabilmeleri Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu (Yerel Vergilendirme Kanunu)

Azerbaycan Cumhuriyeti, 2006 Yılı Devlet Bütçesi Kanunu, www.taxes.gov.az

ABDULLAYEV, Cavid, Azerbaycan'da Anayasalaşma Süreci ve Benimsenen Sistemin Niteliği, s. 116. Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, İlkbahar 2001, Cilt: 7, Sayı. 1, Ankara, ss.109-131.

ALESKERLİ Alesker, Azerbaycan Cumhuriyeti, www.ankara.edu.tr

AMEDOVA Meriban, Hasanov Ashirogly, Bairamov Nazirogly, Mirali Asadogly, "Local Government In Azerbaijan", Local Governments In eastern Europe, In The Caucasus And Central Asia, www.lgi.os.hu

ARAFAT, Mohammad, Türkiye Komşuları, Nobel Yayın Dağıtım, Trabzon, 2009, S. 308.

Bakanlar Kurulu Yerel Özyönetimler Komisyon Esasnamesi

CANER Cantürk, SOBACI Zahid, Karşılaştırmalı Perspektifte Ortaasya Türk Cumhuriyetlerinde Merkez Yönetim- Yerel Yönetim İlişkileri: Azerbaycan Ve Kırgızistan Örneği, I.Uluslararası Türk Dünyası Kongresi, Kongre Bildirileri, Kocaeli, 2006

GÜNEY, Emrullah, Türkiye'nin Komşuları, Ülkeler Coğrafyası-Jeopolitik, Çantay Kitabevi 2002, s. 204.

HASANOĞLU, Mürteza, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi Çabaları, Sayıştay Dergisi, Sayı: 69.

ERYILMAZ, Bilal, Kamu Yönetimi, İstanbul, 1999.

KOÇMAN, Asaf, Azerbaycan Coğrafyası, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1994, s. 114.

MARGARYAN Araksya, Enchanging the Capacities of Regional and Local Governments to Provide More Authority Public Finance, www.unpan.org

MEMEDAVA Mariban, H.Hafız BASIROGLY ve B.Abil NAZIROGLY, Local Government in Azerbaijan, Local Gov. In the Caucaus and Central Asia, 2006

OĞAN , Sinan, Azerbaycan İktisadi Bünyesi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s.1

PİRLER, Orhan GÜRSOY, E. Zihni - BAŞSOY, Ahmet (1997), İl Düzeyinde Merkezi İdare-Mahalli İdare Görev Bölüşümü, Türk Belediyecilik Derneği Yayını, Ankara.

<http://www.azat-yurt.com>

<http://www.azerbaycan.az>

<http://www.azerbaycan.ihh.org.tr>

<http://www.azerbaijannews.com>

<http://www.cabmin.gov.az>

<http://www.cia.gov>

<http://www.cografyamiz.net>

<http://www.confinder.richmond.edu>

<http://www.e-cografya.com>

<http://www.history.org>

<http://www.ozturkler.com>

<http://www.meclis.gov.az>

<http://www.ombudsman.gov.az>

<http://www.president.az>

<http://www.ulkeler.net>

<http://www.en.wikipedia.org/wiki/Azerbaijan>

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_cities_in_Azerbaijan